

30. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE KEMAL TAHİR'İ ANLAMAK*

Hayati Tüfekçioğlu

Sayın Bakanım, değerli misafirler hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sayın Bakan'ın da ifade ettiği gibi ben de bugünkü toplantının çok önemli bir özelliği olduğunu düşünüyorum. Kemal Tahir hakkında ölümünden bu yana onlarca toplantı yapıldı. Ama bu toplantıyı diğerlerinden ayıran en temel husus; toplantının Kültür Bakanlığı tarafından, yani diğer bir deyişle, *devlet eliyle* düzenlenmiş olmasıdır. Bu, çok önemli bir husustur. Kemal Tahir'in devletle olan ilişkisine baktığımız zaman, ayrıntı üzerinde durmaya gerek yok belki ama gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra devam eden çok ilginç talihsizlikler dikkatimizi çekiyor. 27 yaşında girdiği cezaevinden 40 yaşını aşkın çıkması, ölümünden sonra TRT'nin çektiği 'Yorgun Savaşçı' dizisinin başına gelenler bu talihsizliklere örnek verilebilir. Ne var ki Kemal Tahir, hiçbir şekilde devlete kırıngın olmadığı gibi hiçbir konuşmasında, hiçbir yazısında en ufak bir sitem, kırıngılık ifadesine yer vermemiştir. Tam tersine, Kemal Tahir'in bütün çalışmalarında, Sayın Bakanımızın da ifade ettiği gibi devletin sürekli yüceltildiğini görüyoruz. Aynı tutumun, devlet tarafından da Kemal Tahir için geçerli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Üzülerek ifade etmeliyim ki devlet tarafından hak ettiği değerin verilmesi bir yana, Kemal Tahir'e sempati ile bakıldığını söylemek bile çok zordur. Elbette sözü edilen bu tutumun tersine örnekler verilebilir mesela üniversitelerde, Kemal Tahir üzerine çok sayıda tez yapıldığı söylenebilir. Ben de Kemal Tahir üzerine tez yönettim. Onlarca tez var, doktora tezleri de bunların içinde. Bu çalışmalar,

* Dönemin, İ.Ü. Avrasya Enstitüsü Müdürü olan Prof. Dr. Hayati Tüfekçioğlu'nun, Kemal Tahir'in 30. yıldönümü anısına düzenlenen anma programında yaptığı konuşma metnidir.

bu tezler devlet üniversitelerinde yapılmıştır ama bunlar devletin Kemal Tahir'e yaklaşımı konusunda söylediklerimi haksız çıkarmaz.

Bugün, bu organizasyonun devlet tarafından yapılmasının tarihi bir önemi olduğunu düşünüyorum. Bunu gerçekleştirdiği için de Kültür Bakanımız Sayın Erkan Mumcu'ya huzurlarınızda teşekkür etmek istiyorum. Aslında, Sayın Mumcu böyle bir toplantıyı düzenleyerek Kemal Tahir'i değil devleti onurlandırmıştır. Kemal Tahir Vakfı Başkanı Melda Kanyoncu hanımefendiye, Kemal Tahir Vakfı İkinci Başkanı Sayın Cengiz Yazoğlu'na verdikleri destek ve sağladıkları katkılar için teşekkür ediyorum. Bir teşekkür de bu toplantıyı izlemeye gelen Kemal Tahir dostlarına. Böyle bir havada, Taksim gibi bir alanda başka tercihler yapmak mümkünken buraya geldikleri için.

Ülkemizdeki bir kısım aydının ve akademisyenlerin belli bir özelliğinden bahsetmek için izninizi istiyorum. Bu kesimlerin, toplumumuzun ve ülkemizin sorunlarına yeteri kadar duyarlı olduğunu söylemek zordur. Hatta daha da ileri gidilebilir. Bu kesimlerin yani aydınların ve biz akademisyenlerin çoğunun ülke gerçeğinden bihaber, olan bitenden kopuk olduğu söylenebilir. Öyle olduğu içindir ki belki de bu kesimler içinde işe yarar, toplumun derdine çare bulacak işler yapanlara rastlamak güçtür.

Aydınlar arasında rastlanan yaygın bir eğilimden söz edilebilir. Sözünü ettiğim eğilim, kendi gerçeğimiz, kendi sorunlarımız üzerine kafa yormaya koşullanmaktan çok, kendi alanlarına dair Batı'da ne tür bilgiler üretilmişse, en son neler söylenmişse, bunları izlemek ve sonra da ülkemize aktarmaktır. Kendi alanımızda yeni gelişmeleri izlememiz gerektiği gibi elbette ki başkalarının ürettiği bilgilerden yararlanmak gereklidir. Ancak Batı'da üretilen bilgiler izlenir ve aktarılırken son derece çarpıcı, yaygın bir eğilim göze çarpar. Maksadımın yanlış anlaşılmasının önüne geçmek için izninizle tekrar ediyorum ki bizim o bilgilerden haberdar olmamız, onları eleştirel perspektifle değerlendirmemiz ve onlardan yararlanmamız gerekiyor; ancak bunlar, "bilimsel" bilgilerdir "bilimin gereğidir" diye de gözü kapalı aktarmamız gerekmiyor. Bu bilgileri *nesnel, bilimsel ya da sanatsal kıstaslarla değerlendirmek* önemli ve gereklidir ancak söz konusu malumatı, tartışmaya kapalı mutlak doğrular yaklaşımı ile öğrencilerimize sunmak, öğrencilerimize aktarmak, öğrencilerimizden de bu bilgileri hatmetmelerini ve hazmetmelerini istemek ayrı bir şeydir. "Mutlak bilgiler, bilimsel oldukları için tartışmasız şekilde yaklaşılması gereken bilgilerdir" diye düşünmek ve bu yönde tutum belirlemek bilimin gereği olamaz. Bu yaklaşım, olsa olsa dini bir yaklaşımın gereği olabilir. Kutsal bilgi ancak dini alanda söz konusudur ve ancak kutsal kitabın buyruklarına gözü kapalı iman etmek gerekir.

Bahsettiğim eğilimin başka bir sonucu daha ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımın tabiatı, ülke sorunlarımız önünde neredeyse kategorik denilebilecek

bir tutuma yol açar. Sözü edilen tutumun gereği olarak da toplum gerçeğini araştırıp, sorunlarımıza kafa yormak tercih edilmez. Aksine, dışarıdan hazır kalıplar aktarmak, sihirli formüller şablonlar aktarıp sorunlarımızın çözülmesi saflığına düşülür. Dahası, bu yaklaşım bir kere başladıktan sonra nereye kadar uzanacağını kestirmek kolay değildir. Hakkaniyetli olmak gerekir ki bahsettiğim özellikler, aydınların ve akademisyenlerin kişisel özellikleri değildir ve biz de böyle bir iddiadan da uzak duruyoruz. Söz konusu eylemlerini ya da tutumlarını, “koşulların zorunluluğu” olarak gerekçelendirdiklerini ifade etmek yerinde olacaktır. Genel çözümün, ülkenin genel siyasetinin (Batıcılışma siyaseti), toplumlar arası ilişkilerdeki yerimiz ile sıkı ilgisi, aydınlarımız ve akademisyenlerimiz arasında bu tercihi öne çıkarıyor.¹ Küçük bir örnek verebilirim. Akademik terfilerde aranan iki kriter var. Bizden yabancı dilde yayın yapmamız ve uluslararası indeksle geçen yayınlarda yazılarımızın çıkmış olması koşulu aranıyor. Böyle bir kriter getiriliyor. Ama kendi toplum gerçeğimize, toplumsal sorunlarımızın çözümlerine dair çalışma yapıp yapmadığımız sorulmuyor bize.

Kemal Tahir’in yaklaşım farkı bu noktada ortaya çıkıyor. Kemal Tahir’in öneminden sürekli söz ediyor, romancılığının farkından sürekli bahsediyoruz. Bu fark nereden kaynaklanıyor? Kemal Tahir ne için farklı?.. Kemal Tahir kolaycılığı seçmemiş, ithal edilmiş ve dönemin hazır edebi kalıplarını, bize yabancı toplumsal ihtiyaçları ya da toplum biçimlerini, Batı’nın popüler söylemlerini alıp aktarma yoluna gitmemiştir, özgündür. Zor olanı seçmiş Kemal Tahir. Önce kendi gerçeğimizi, toplum gerçeğimizi, insanımızın gerçeğini araştırarak öğrenme yolunu seçmiştir.

Kemal Tahir, toplum yapımızın Batı’dan farklı olduğunu, bizim toplumsal gelişme aşamalarımızın Batı toplumlarının tarihsel gelişim çizgisine uymadığını söylüyor. Buradan kalkarak da Batı’da üretilmiş açıklamaların, bizim “açıklamalarımızla” örtüşmeyeceğini ifade ediyor. Böyle olunca da Kemal Tahir’in sadece bir edebiyatçı ya da romancı olmadığı, aynı zamanda büyük bir düşünce adamı olduğu ortaya çıkıyor.

Sayın Cengiz Yazoğlu Kemal Tahir’i sağlığında çok yakından tanıyan, ölümünden sonra da onun 21 ciltlik eserinin gerisinde bulunan, otuza yakın ciltteki notlarını yayına hazırlayan, 15 ciltlik notlarının Bağlam Yayınları’ndan yayınlanmasını sağlayan kişi olarak, Kemal Tahir’in Türk romanında ve Türk düşün dünyasındaki yerini ve önemini bize anlatacak.

¹ Konuşma metnimdeki bu değerlendirmem 2002 yılındaki politik iklime, toplumsal ve toplumlar arası koşullara ilişkindir. Aradan 22 sene geçti; Türkiye’nin politik, toplumsal ve toplumlar arası ilişkileri büyük oranda değişti. Metindeki yorumum, dönemin koşulları hatırlanarak değerlendirilebilir.

Kemal Tahir önce kendi toplumumuzu tanımak gerektiğini, kendi sorunlarımız üzerine kafa yormamız gerektiğinden hareket ediyor demiştik. Toplum sorunları bir günde ortaya çıkıveren sorunlar değil. Sorunları kökten kavramaya çalıştığımız zaman, tarihsel boyut içinde ele almak gerekir. Kemal Tahir zoru seçmiş ve işin, tarihe eğilmekten ya da tarihimizi iyi bilmekten geçtiğini düşünmüş, yüzden de romanlarında temel toplum sorunlarını ele almıştır. Kemal Tahir'in her bir romanı temel bir toplum sorunumuza teka-bül etmektedir. Bu yaklaşım, zorunlu olarak tarihsel romancılığa götürmüş Kemal Tahir'i. Sayın İlber Ortaylı'nın vakti olsaydı, daha uzun konuşabilseydi bize Kemal Tahir'in tarihsel yaklaşımını anlatacaktı. Sayın İlber Ortaylı önemli bir tarihçi ve Kemal Tahir romancılığını da en iyi bilen isimlerden biri. Ortaylı daha üniversite öğrencisi iken devlet üzerine yazı yazmış, Devlet Ana'daki "tarihsel" ele alışı sağlamlığının altını çizmiştir. Fakat elbette Kemal Tahir bir edebiyatçıdır, sosyolog ya da tarihçi değildir. Edebiyatçı olması gereğiyle de romanlarındaki güçlü tarihsel savlarının, aktarımlarının edebi kurgu ile harmanlandığının farkındayız; bu çerçevede de didaktik, pür bir tarih bilgisi arayışından uzağız. Kemal Tahir'in özgünlüğü bu aşamada (da) önem kazanır; o, roman kurgusu içinde savladığı, tarihimize ışık tutan olguları ya da toplumsal ilişkileri, edebiyatın imkanlarına bezeyerek sunmuştur.

Kemal Tahir, sorunlara yaklaşımında tezi olan ve yöntem anlayışına sahip bir romancıdır. Bu yöntem anlayışına baktığımız zaman, temelde Marksist metodun bulunduğunu görüyoruz. Ne var ki Kemal Tahir'in, Marksist yöntem anlayışının temsilcilerinden ayrılan bir yönü de vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kemal Tahir hiçbir zaman hazır kalıpları uyarlayan, hazır kalıpları olduğu gibi aktaran bir kişiliğe sahip olmamıştır. Elbette Kemal Tahir'in Marksizm anlayışı da farklı olmuştur. Kemal Tahir, sonuna kadar yerli bir bilim adamıdır. Ertan Eğribel, bize Kemal Tahir ve sosyalizm ilişkisini anlatacak.

Son olarak Kurtuluş Kayalı Hocam, Kemal Tahir'in hem romanlarını, hem düşünce adamlığını, bunun yanında onun farklı, üzerinde az durulan ve çoğu zaman ihmal edilen yönlerini çok iyi bilen bir isimdir. Kurtuluş Kayalı Hocam bize Kemal Tahir'in entelektüel kimliğinden bahsedecek.

Ben son bir cümle ile sözlerimi bitirmek istiyorum. Kemal Tahir'in edebiyatta, romanda yapmak istediği şeyi, bilimsel alanda, sosyolojide yapan ve Kemal Tahir'in düşüncesi ile en yakın ilişkiyi kurmuş olan kişiyi müsaadenizle anmak istiyorum. Bize, öğrenciliğimizde sosyoloji bilgilerini aktarırken bu bilgilerin önemli olduğunu, bunları mutlaka öğrenmemiz gerektiğini ama bu konularda mutlaka ama mutlaka kendi sözümüzün de olması gerektiğini söyleyen ve bu kendi sözümüzü ısrarla isteyen hocam Baykan Sezer'i, burada saygı ile ve rahmet ile anmak istiyorum.

Saygılarımı sunuyorum.